

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

ЮВІЛЕЙНА ПАЛІТРА 2022 :
**до пам'ятних дат видатних українських
музичних діячів і композиторів**

*ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗА
МАТЕРІАЛАМИ VI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ*

21-22 грудня 2022 року

СУМИ – 2023

УДК 78.071.1/2 (092) (063)

Ю14

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (протокол № 7 від 30 січня 2023 року)

Редакційна колегія

- О. К. Зав'ялова** – докторка мистецтвознавства, професорка (голова редколегії);
О. А. Устименко-Косоріч – докторка педагогічних наук, професорка;
О. В. Єременко – докторка педагогічних наук, професорка;
Л. М. Горболіс – докторка філологічних наук, професорка;
О. В. Гончаренко – кандидатка мистецтвознавства, старша викладачка.

Редактор-упорядник: доктор мистецтвознавства,
професор **О. Г. Стахевич**

Ю14 Ювілейна палітра 2022 : до пам'ятних дат видатних українських музичних діячів і композиторів : збірник статей за матеріалами VI всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (21-22 грудня 2022 року). – Суми : ФОП Цьома С.П., 2023. – 138 с.

ISBN 978-617-8095-20-8

Збірник статей видається за матеріалами щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції, метою якої є вивчення та популяризація українського музичного мистецтва минулого та сьогодення. Публікації торкаються вивчення актуальних питань музичної науки та освіти, композиторської та виконавської творчості як знаних, так і маловідомих українських митців, представників української діаспори, наших сучасників. Пропонується для студентів, викладачів і всіх, кому цікаві історія та сьогодення української музики, хто небайдужий до її нагальних питань.

УДК 78.071.1/2 (092) (063)

© Колектив авторів, 2023

© СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2023

© ФОП Цьома С.П., 2023

ISBN 978-617-8095-20-8

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

РОЗДІЛ І. УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА СПАДЩИНА

XVIII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 7

Антонюк В. Г.

ДУХОВНА СПАДЩИНА МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА
АРКАСА (до 170-річчя від дня народження) 7

Зінченко-Степанян О.М.

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ ДРАМАТУРГІЇ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В РОМАНСІ-БАЛАДІ
«КНЯЖНА» МИКОЛИ ЛИСЕНКА 15

Каплюк А. С.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ТРАДИЦІЇ ТВОРЧОСТІ
М. ЛЕОНТОВИЧА ТА ЇХ РЕТРОСПЕКЦІЯ В
МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ СЬОГОДЕННЯ 19

Лігус О.М.

ПІСНІ БЕЗ СЛІВ (ор. 10) МИКОЛИ ЛИСЕНКА НА
ПЕРЕТИНІ ЖАНРОВИХ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ
МУЗИЧНОГО РОМАНТИЗМУ 21

Моргунова Т.Л.

УКРАЇНСЬКИЙ КЛАСИЦИЗМ СОНАТИ ДЛЯ СКРИПКИ І
ЧЕМБАЛО МАКСИМА БЕРЕЗОВСЬКОГО 28

РОЗДІЛ ІІ. КОМПОЗИТОРСЬКА Й ВИКОНАВСЬКА ПРАКТИКА В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИЧНОМУ

ПРОСТОРИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ 32

Берегова О. М.

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У МУЗИЦІ АЛЛИ
ЗАГАЙКЕВИЧ (до 300-річчя від дня народження
Г. Сквороди) 32

Бондаренко А.Ю.

КАРТИНИ ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНИ У
СИМФОНІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА
ЯКОВЧУКА (до 70-річчя композитора) 36

Гасанов Р. Г. огли

ПСАЛМИ ГАННИ ГАВРИЛЕЦЬ ЯК КВІНТЕСЕНЦІЯ
ДУХОВНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОШУКІВ
УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ
КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ 43

Гончаренко О. В., Сальнікова С. С.

ДО 100-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ПЕРШОГО ВИКОНАННЯ
«ЩЕДРИКА» М. ЛЕОНТОВИЧА У НЬЮ-ЙОРКУ 48

Горболіс Л. М.

МУЗИЧНИЙ СУПРОВІД КІНОСТРІЧКИ «ЗЕМЛЯ»
ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА ВІД ГУРТУ «ДАХАБРАХА» .. 54

Список використаних джерел:

1. Зинькевич Е. Динамика обновления: Украинская симфония на современном этапе в свете диалектики традиции и новаторства (1970-е – начало 80-х годов). Київ: Музична Україна, 1986. 183 с.
2. Кушнірук О. Композитор Олександр Яковчук. Буклет. Київ, 2013. 32 с.
3. Кушнірук О. Симфонізм Олександра Яковчука у віддзеркаленні раннього та пізнього періодів творчості. *Студії мистецтвознавчі*. Київ, 2017. Вип. 1. С. 7–16.
4. Кушнірук О.П. Симфонічний доробок О. Яковчука в постмодерному контексті української музичної культури. *Вісник Національної Академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2013. Вип. 4. С. 156–160.
5. Симфонічний диптих «Революція Гідності» О. Яковчука. Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка. Режим доступу: <http://knpu.gov.ua/content/simfon%D1%96chnii-diptikh-%C2%ABrevolyuts%D1%96ya-g%D1%96dnost%D1%96%C2%BB-%D1%96-chastina-simfon%D1%96ya-%E2%84%967-%C2%ABmaidan%C2%BB-ii-chastina-si?fbclid=IwAR3PQn0pf--M84bqppEquLCpP35dulG2hMSVYKqzvP1555S9nFf7gSPAT98>

Гасанов Р. Г. огли

ПСАЛМИ ГАННИ ГАВРИЛЕЦЬ ЯК КВІНТЕСЕНЦІЯ ДУХОВНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОШУКІВ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Минулий рік обернувся для України тяжкими втратами в музичній культурі країни. Серед видатних митців, які пішли з життя у розквіті сил і таланту, – композиторка Ганна Гаврилець (1958 – 2022). Доробок мисткині, яка залишила яскравий слід в музичному мистецтві сьогодення, охоплює практично всі сфери музичної творчості, але особливе місце у ньому посідає хорова музика, представлена в різних жанрово-стильових напрямках. Це хори на вірші українських поетів різних епох (Т. Шевченка, О. Олеся, В. Симоненка, Ф. Млинченка), твори фольклорного характеру (сценічні дійства «Золотий камінь посіємо», «Барбівська коляда», «Буковинське Різдво», «Кроковеє колесо», обробки українських народних пісень різних жанрів), опуси духовного змісту (літургійного та паралітургійного спрямування), які домінують у пізньому періоді творчості композиторки.

Інтерес Г. Гаврилець до духовної музики не був випадковим. Зі здобуттям Україною незалежності у вітчизняній музиці спостерігається активне зацікавлення тематикою, образністю та жанрами релігійного культу, пов'язане з відродженням національно-духовних цінностей. Як і багатьох композиторів сучасності (Л. Дичко, Ю. Іщенко, В. Польової, В. Рунчака, М. Скорика, В. Сильвестрова, В. Степурка, М. Шука, О. Яковчука та ін.) увагу мисткині привертала різноманітні канонічні тексти православної («Херувимська», «Тебе поєм», «Богородице, Діво, радуйся», «Достойно є») та католицької («Stabat Mater», «Kyrie eleison», «Miserere») традицій, і особливо, Псалтир – унікальна збірка хвалебних пісень (псалмів), у якій поетично втілено цілий спектр емоційних станів людини в її діалозі з Богом.

На початку 2000-х років на тексти псалмів Давидових композиторкою було написано п'ять самостійних творів: № 24 «До тебе підношу, мій Господи, душу свою» для чоловічого хору (2000), № 40 «Блаженний, хто дбає про вбогого» для жіночого хору (2000), № 21 «Боже мій, нащо мене ти покинув» (2000), № 61 «Тільки в Богові спокій душі мої» (2004), № 67 концерт «Нехай воскресне Бог» для мішаного хору (2004). Цими композиціями Г. Гаврилець продовжує традицію циклічних духовних концертів корифеїв національного хорового мистецтва XVIII століття (М. Березовського, Д. Бортнянського та А. Веделя), написаних на основі Псалтиря, і водночас «утверджує в національній музичній культурі жанр «духовного псалму»» [1, с. 51]. Особливо тісний зв'язок із традицією простежується у псалмі № 67 «Нехай воскресне Бог», який має форму циклічного хорового концерту. Решта – концертного плану хорові мініатюри тричастинної форми з контрастною серединою.

Для музики псалмів Г. Гаврилець характерно образно-змістове та емоційне багатство, що проявляється в органічному поєднанні внутрішньої зосередженості з драматичною експресією, світлого ліризму з глибокою журбою, щирої сповідальності з урочистим піднесенням. Різноманітними ознаками вирізняється, відповідно, й музична мова псалмів, що апелює як до питомо національних традицій церковного та народного співу, так і до сучасної стилістики. Поряд із

технічною майстерністю та винахідливістю письма, кожному псалму композиторки значною мірою властиві демократичність вислову, прозорість фактури, природність та зручність голосоведіння у хоровій партитурі, що, таким чином, обумовлює успішне виконання хоровим колективом художніх завдань. Цю важливу і водночас рідкісну в сучасній композиторській практиці особливість псалмів Г. Гаврилець відзначало чимало українських хормейстерів, зокрема й М. Гобдич: «Твори Ганни Гаврилець я показую своїм студентам як приклад того, як зрозумілою мовою можна творити чудеса і шедеври» [3].

Псалмова творчість композиторки виявилася напрочуд суголосною емоційному стану й духовним пориванням українського суспільства на порозі ХХІ століття. У 2001 році три її псалми були визнані найбільш органічними зразками цього жанру на Всеукраїнському конкурсі композиторів «Духовні псалми третього тисячоліття», що проводився в рамках фестивалю хорової музики «Київ Золотоверхий». Йдеться про твори «Блаженний, хто дбає про вбогого», «Боже мій, нащо мене ти покинув?» та «До тебе підношу, мій Господи, душу мою», які були удостоєні найвищих відзнак журі: Гран-прі, призу глядацьких симпатій, першої премії за твір для чоловічого хору, другої премії за твір для жіночого хору. Музикознавці стверджують, що під час написання цих композицій авторка переживала творчий підйом: псалми з'являлися з-під її пера один за одним, наче «на одному диханні». Очевидно, хоровий псалом став своєрідною жанровою лабораторією композиторки, в якій кристалізувалися ознаки її зрілого стилю.

Основу псалмового доробку Г. Гаврилець складають різні за змістом та характером вірші Псалтиря (молитовні, хвалебні, подячні, пророчо-месіанські та історичні), кожен з яких відображає певний душевний стан людини на різних етапах її шляху до Бога. З цього приводу Т. Сухомлінова небезпідставно вбачає в обраних композиторкою текстах своєрідну драматургію, пов'язану з ідеєю духовної еволюції людини: від богобоязливої молитви до просвітлення та щирого піднесення [4, с. 116]. Так, псалом № 21 «Боже мій, нащо мене ти покинув» передає трепетне прохання людини

до Бога почути її. Наступний твір, № 24 «До тебе підношу, мій Господи, душу свою», втілює стан переходу душі від сум'яття до почуття відданості Богові, яке надалі стверджується у псалмі № 40 «Блаженний, хто дбає про вбогого». Зміст псалма № 61 «Тільки в Богові спокій душі моєї» відображає духовне зростання людини, яка знаходить умиротворення у спілкуванні з Творцем: «О Боже, спасіння моє і слава моя, Бог порятунку мого, і упованіє моє на Бога». Кульмінація драматургічного розвитку псалмової творчості мисткині припадає на псалмом № 67 «Нехай воскресне Бог», в якому прославляється Господь та його велич.

Аналіз псалмів Г. Гаврилець виявляє також її вільне ставлення до тексту першоджерела, що вказує на питому вагу слова в музичній інтерпретації. Найчастіше авторка використовує лише окремі рядки певного псалма, які, на її погляд, найбільш точно передають образно-емоційний зміст молитви. Наприклад, у псалмі № 21, який складається з 32 рядків, розповідається про неміч грішної людини («А я черв'як, а не чоловік, посміховище людське й погорда в народі»), яка просить Господа допомогти їй («А Ти, Господи, не віддаляйся, Допомого моя, поспіши ж мені на оборону!», та прославляє Творця («Усі кінці землі спам'ятають, і до Господа вернуться, і вклоняться перед обличчям Його всі племена народів, бо царство Господнє, і Він Пан над народами!»).

Утілюючи зміст цього псалма у музиці, мисткиня обмежується лише першими рядками: «Боже мій, Боже мій, нащо мене Ти покинув?» (крайні частини) та «Мій Боже, взиваю я вдень, та Ти не озвешся, і кличу вночі, і спокою немає мені!» (середина). Багаторазові повтори окремих слів та словосполучень цих рядків підкреслюють неспокій людської душі, яка шукає розради в молитві до Бога. У музичному висловлюванні цей стан передається короткими схвильованими фразами із зупинками на нестійких ступенях та невинним почерговим просуванням основного мотиву в партіях верхніх голосів на фоні басового *ostinato*.

Особливу увагу приділяє композиторка й іншому відтінку молитовного почуття, утіленого в обраних рядках псалма № 21, – благанню. Плавна мелодична лінія з вираз-

ними інтонаціями оспівування, терцієвий стрічковий рух верхніх голосів, споріднений як із традицією канту й духовного концерту, так і з народнопісенною лірикою, діатонічна прозорість тризвуків та септакордів мажорно-мінорного колориту – увесь цей комплекс стилістичних ознак, що репрезентує «суто веделівський інтонаційний мікст прийомів професійної й народної поліфонії, посилений щемливим звучанням пісенних інтонацій та септакордових гармоній» [2, с. 11], надає музиці непідробної щирості, характерної для душевної мольби віруючої людини.

Псалмова творчість Г. Гаврилець, що збіглася у часі з початком нового тисячоліття, становить важливий етап розвитку української хорової музики, концентруючи характерні духовно-філософські та жанрово-стильові пошуки композиторів сучасності. Ці пошуки спрямовані на оптимально цілісне відображення складної й суперечливої сутності людини ХХІ століття, яка у стрімкому вирі техногенних та глобалізаційних викликів прагне духовного очищення через нерозривний зв'язок із загальнолюдськими та національними цінностями, усвідомлення власної причетності до історичної долі свого народу, глибоку повагу до кожної національно-культурної ідентичності.

П'ять псалмів композиторки, які апелюють до різних жанрових моделей (хорової мініатюри та духовного хорового концерту), уповні розкривають означену художню картину сучасного світу, гармонійно поєднуючи стильові традиції давньої української музики та інновації композиторського письма ХХ – ХХІ століть. Для багатьох вітчизняних митців ці твори стали своєрідним еталоном жанру, відкривши нові шляхи музичного осмислення поетичного багатства Псалтиря – невичерпного духовного джерела художнього натхнення.

Список використаних джерел:

1. Коменда О.І. Духовні теми і жанри в українській музиці кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Студії мистецтвознавчі*. Вип. 4 (16). 2006. С. 51–55.
2. Корчова О. Музика, написана серцем. *Музика*. 2008. № 2. С. 10–12.
3. Саф'ян Д. І. Ганна Гаврилець: культура планетарного значення. *The Claquers*. 2022. Режим доступу: <https://theclaquers.com/posts/8798>
4. Сухомлінова Т. П. Хорова творчість Ганни Гаврилець у контексті Новітнього відродження національного музичного мистецтва: дис... канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.03. музичне мист-во; Харк. держ. ун-т мистец. ім. І.П. Котляревського. 2016. 258 с.